

بررسی مقایسه‌ای هویت‌یابی دانشجویان دانشگاه: مطالعه بافتاری

Comparative study of university students' identity formation: A contextual study

تاریخ پذیرش: ۸۸/۷/۲۸

تاریخ دریافت: ۸۷/۱۱/۲

Makvand Hosseini Sh. *PhD*[✉], Tabari T. *BSc*

شاهرخ مکوند حسینی[✉]، طیبه طبری^۱

چکیده

Abstract
Introduction: The purpose of this research was to examine the relationship between effect of university as a mezzo-contextual factor on identity formation in young females.

Method: Two groups of 96 female freshman (18 and 19 years) and senior (23 and 24 years) students were selected using cluster sampling method, as well as two control groups (same range of age) with no higher education (n=51 and n=60) using available sampling method. Participants were completed the EOM-EIS². Pair wise comparisons were made using chi-square analysis.

Results: Significant differences were evident between senior students and their control groups in interpersonal level and between freshman and senior students in both ideational and interpersonal levels; whereas no significant difference was observed between freshmen and their control group. A higher level of frequency was evident in all groups for moratorium status than diffusion, foreclosure and achievement statuses.

Conclusion: Results indicate a positive relationship effect between the university contexture and the ideational and interpersonal identity formation. However, this effect relationship was more dominant in interpersonal level than ideational. People in the range of 18 to 24 tend to be in moratorium status and progress of identity achievement is very slow.

Keywords: Identity Formation, Context, University Students

مقدمه: هدف این تحقیق بررسی مقایسه‌ای هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی دانشجویان دختر در بافتار دانشگاه بود.

روش: دو گروه ۹۶ نفره از دانشجویان دختر ترم اول (۱۸ و ۱۹ ساله) و آخر (۲۳ و ۲۴ ساله) با استفاده از روش خوشه‌ای تصادفی و دو گروه ۶۰ و ۵۱ نفره از هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، انتخاب شدند و پرسش‌نامه‌های هویت‌یابی *آدمز* (EOM-EIS²) را تکمیل کردند. داده‌ها با استفاده از روش مجذور کای یک‌سویه و دوسویه تحلیل شدند.

یافته‌ها: تفاوت‌های معنی‌داری میان هویت‌یابی بین‌فردی دانشجویان ترم آخر و هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان و نیز میان هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی دانشجویان ترم اول و آخر به‌دست آمد. در حال که اختلاف معنی‌داری بین گروه آزمون و کنترل سال اول مشاهده نشد. بررسی‌های یک‌سویه نیز حاکی از تجمع افراد کل گروه‌ها در منزلت بحران‌زده بود.

نتیجه‌گیری: بافتار دانشگاه با روند هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی دانشجویان تاثیر رابطه مثبت دارد و این تاثیر در هویت‌یابی بین‌فردی بارزتر است. کلیه جوانان دانشگاهی و غیردانشگاهی در دامنه سنی ۱۸ تا ۲۴ سال از نظر هویت‌یابی در منزلت بحران‌زده هستند و روند هویت‌یابی طی این سال‌ها بسیار کند پیش می‌رود.

کلیدواژه‌ها: هویت‌یابی، بافتار، دانشجویان دانشگاه

[✉] **Corresponding Author:** Faculty of Psychology & Educational Sciences, University of Semnan, Semnan, Iran
Email: shmakvand@yahoo.com

[✉] دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران
^۱ گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، گرمسار، ایران

مقدمه

رابطه عوامل بافتاری و روند هویت‌یابی جوانان، در تحقیقات تجربی اخیر کانون توجه محققان نبوده است. در واقع پارادایم منزلت‌یابی هویتی، به‌عنوان یکی از پارادایم‌های رایج، نقش بافتار را نادیده گرفته و به منزلت‌ها به‌عنوان عوامل درون‌فردی نگریسته است [۱]. برای مثال، دیدگاه فراگیر *مارسیا* [۲] در تحقیق در مورد هویت‌یابی کلاً نسبت به بافتار بی‌توجه است؛ در حالی که دیدگاه روانی-اجتماعی *اریکسن* [۳]، هویت‌یابی را به‌عنوان امری کاملاً مرتبط با بافتار معرفی می‌کند. شکل‌گیری هویت تحت تاثیر زمینه‌های گسترده اجتماعی، خانوادگی و تاریخی است و جوان باید پس از کشف نکته‌های بسیار، هویت شخصی خود را انتخاب کند. علاوه بر این، انتخاب اهداف خاص در زندگی توسط جوان به فرصت‌های قابل دسترس و ارزشمند در جامعه بستگی دارد [۱].

به هر حال، در سال‌های اخیر تلاش‌هایی برای بررسی هویت‌یابی افراد در بافتار صورت گرفته است. برای مثال، *یودر* [۴] موانع هویت‌یابی را بافتار و محدودیت‌های مختص به آن معرفی می‌کند؛ بافتارهایی مانند منزلت‌های اقتصادی-اجتماعی، فرصت‌های تحصیلی، محدودیت‌های سیاسی، مذهب و جنسیت که از خارج تحمیل می‌شوند و اکتشاف و جستجوگری افراد و تعهد آنها را به حیطه‌های خاص محدود می‌سازند. *یودر* [۴] پیشنهاد می‌کند که محققان به‌صورت سیستماتیک تاثیر این موانع را شناسایی و آنها را از عوامل فردی و شخصیتی جوانان جدا کنند.

محققان، عوامل بافتاری را به "کلان"، "نیمه‌کلان" و "خرد" تقسیم می‌کنند [۵]. *آدامز و مارشال* [۶] معتقدند که ارتباطات بین‌فردی، فرهنگ، اقتصاد، سیاست و طبقه اجتماعی همگی شکل‌گیری هویت را از طریق جهان‌بینی‌ها و ارزش‌های مشترک تحت تاثیر قرار می‌دهند. کم‌رسانی "دیگر افراد مهم" نیز به‌عنوان یکی از عوامل بافتاری خرد که شکل‌گیری هویت را به‌شدت تحت تاثیر قرار می‌دهد مورد تاکید محققان بوده است [۷]. اما *سولومون‌تس و کونتوری* و همکاران [۵، ۸] معتقدند که درک عمیق‌تر تاثیر این عوامل بافتاری خرد، تنها با مطالعه تاثیرات بافتاری کلان (فرهنگ، اقتصاد، سیاست و طبقه اجتماعی) و نیمه‌کلان (تحصیلات و جنسیت) میسر است. درخصوص عوامل بافتاری کلان، *بوماستر* [۹] شرح داده است که چگونه جوامع مختلف یا یک جامعه در زمان‌های مختلف، سطوح متفاوت انتخاب را در مراحل ساخته شدن هویت در اختیار افراد قرار می‌دهند. به‌طور مشابه، *کوته و لوین* [۱۰] چارچوب هویتی-فرهنگی را پیشنهاد کردند که در آن منزلت‌های هویتی همراه با تغییر ساختارهای اجتماعی تغییر می‌کنند. به هر حال، در محیط بافتاری کلان، متغیرهای بافتاری نیمه‌کلان متفاوتی

تاثیرات خود را بر شکل‌گیری هویت برجای می‌نهند. تحصیلات، به‌عنوان متغیر اساسی بافتاری نیمه‌کلان، بسیار مورد توجه بوده است [۱]. *آدامز و فیتش* [۱۱] نشان دادند که محیط‌های تحصیلی که گسترش فکر، آگاهی‌های انتقادی و تحلیلی را نسبت به موضوعات اجتماعی ارتقا می‌دهند هویت‌یابی را تسهیل می‌کنند. *اریک / اریکسن* [۳] معتقد است که محیط دانشگاه فرصت بحران‌زدگی موسسه‌ای را فراهم می‌کند؛ فرصتی که جوان در طی آن می‌تواند فعالانه گزینه‌های زندگی را کشف کند و تلاش کند تا به حس دایمی و پایدار از هویت شخصی دست یابد. وارد شدن جوانان به بافتار دانشگاه از نظر محققان متاخر نیز بحران قلمداد می‌شود [۱۲]؛ دوره‌گذری که می‌تواند بحرانی باشد. از طرفی، جوان محیط امن خانه را رها می‌سازد و از طرف دیگر، وارد محیط جدیدی می‌شود که باید با مشکلات عمده‌ای مانند استقرار در چارچوب اجتماعی تازه، پاسخ‌گویی به تقاضاهای تحصیلی جدی‌تر و انتظارات بیشتر، روبرو شود.

هویت‌یابی، از طرفی با سطح تحول شناختی و سبک شناختی فرد در حل مسایل هویتی [۱۳، ۱۴] و از طرف دیگر، با بافتارهای خانوادگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و تحصیلی [۵] که شرایط فکر کردن، تجارب مختلف و یافتن پاسخ سؤالات ذهنی را به فرد می‌دهند، ارتباط دارد. لذا چنین به‌نظر می‌رسد که جوانان دانشگاهی از شرایط مساعدتری نسبت به هم‌تایان غیردانشگاهی خود بهره‌مند هستند. چراکه اولاً در بافتار مناسب‌تری قرار دارند که برای یافتن پاسخ سؤالات هویتی امکان دسترسی به افراد تحصیل کرده و شخصیت‌های علمی به‌عنوان "دیگر افراد مهم" به‌راحتی میسر است؛ دوم این‌که، به‌دلیل قوای شناختی برتر و نیز یادگیری نحوه تفکر علمی در خلال تحصیلات دانشگاهی، بهتر می‌توانند از عهده حل مسایل هویتی برآیند.

لذا سؤال مطرح در وهله اول این است که جوانان دانشگاهی و غیردانشگاهی، از نظر هویت‌یابی چه تفاوتی با یکدیگر دارند. انتظار محقق این بود که جوانان دانشگاهی، به‌خصوص در سال‌های انتهای تحصیل، توانسته باشند در محورهای اساسی هویت‌یابی (هدف زندگی، شغل، سیاست، تشکیل خانواده، علایق شخصی و روابط با جنس مخالف) به جهت‌گیری خاصی برسند و نسبت به قشر غیردانشگاهی از جهان‌بینی، بینش و مواضع فکری و عقیدتی روشن‌تری برخوردار باشند. به‌علاوه، اگر تحصیلات دانشگاهی، به‌عنوان عامل بافتاری نیمه‌کلان، بر روند هویت‌یابی افراد تاثیرگذار بوده و با آن ارتباط مثبت داشته باشد، بایستی وضعیت هویتی افراد دانشگاهی در محورهای عقیدتی و بین‌فردی در انتهای تحصیلات دانشگاهی نسبت به ابتدای ورودشان تغییرات اساسی نماید و این تغییر، بیش از تغییراتی که به‌طور معمول با افزایش سن رخ می‌دهد، باشد. لذا محقق در این بررسی از پارادایم مقایسه جوانان دانشگاهی جدیدالورود و در حال فراغت

شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای از میان کلاس‌های دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد گرمسار انتخاب شدند. گروه‌های گواه نیز به‌ترتیب شامل ۶۰ و ۵۱ نفر در همان محدوده سنی بودند که با استفاده از شیوه نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند.

پرسش‌نامه استاندارد هویت‌یابی *آدامز* (EOM-EIS²) که توسط *آدامز* و همکاران [۱۵] در دو حوزه هویت عقیدتی (موضع‌گیری فرد در انتخاب شغل، فلسفه زندگی، مذهب و امور سیاسی) و هویت بین‌فردی (تنظیم رابطه فرد با دیگران در انتخاب دوست، تنظیم رفتار در برابر جنس مخالف، تصریح نقش همسری و انتخاب تفریحات توسط فرد)، طراحی شده از ابزار شناخته‌شده و استاندارد هویت‌یابی است. این پرسش‌نامه حاوی ۶۴ سؤال است و پاسخ‌گویی به سؤالات براساس مقیاس لیکرت به‌همراه مجموعه‌ای از نقاط برش استاندارد صورت می‌گیرد و وضعیت هر فرد را در چهار منزلت سردرگم، دنباله‌رو، بحران‌زده و هویت‌یافته تعیین می‌کند.

این پرسش‌نامه توسط رحیمی‌نژاد و احمدی [۱۶] روی دانش‌آموزان ایرانی اعتباریابی شده و اعتبار آن با روش آلفای کرونباخ برای هر یک از منزلت‌های سردرگم، دنباله‌رو، بحران‌زده و هویت‌یافته در سطح عقیدتی به‌ترتیب ۰/۶۰، ۰/۷۳، ۰/۶۳ و ۰/۵۹ و در سطح بین‌فردی ۰/۶۰، ۰/۸۱، ۰/۶۵ و ۰/۶۸ برآورد شده است.

پس از تشکیل تیم تحقیق متشکل از ۸ نفر از کارشناسان روان‌شناسی و اطمینان از توانایی افراد انتخاب‌شده در اجرای پرسش‌نامه‌ها و نیز انتخاب آزمودنی‌های تحقیق، EOM-EIS² توسط آزمودنی‌ها در حضور پرسشگران تکمیل و جمع‌آوری شد. کلیه پرسش‌نامه‌ها دستورالعمل کتبی داشتند و نیازی به توضیح پرسشگران نبود. با این حال، در صورت سؤال از پرسشگران به آنها آموزش داده شد که بسیار مختصر و کوتاه همان اطلاعات موجود در دستورالعمل پرسش‌نامه را به زبان خود برای آنها بازگو نمایند و از ارائه توضیحات بیشتر در مورد ماهیت پرسش‌نامه یا هدف آن پرهیز نمایند. در صورت ابهام در سؤالات و نفهمیدن سؤال توسط آزمودنی‌ها، پرسشگر مجاز به رفع ابهام بود اما حق تفسیر سؤال را نداشت.

از میان ۲۰۰ پرسش‌نامه توزیع شده در میان دانشجویان ترم اول و آخر در هر گروه داده‌های ۹۶ پرسش‌نامه و از ۱۵۰ پرسش‌نامه توزیع شده در میان گروه‌های کنترل از یک گروه داده‌های ۶۰ پرسش‌نامه و از گروه دیگر داده‌های ۵۱ پرسش‌نامه قابل استفاده بود. با استفاده از این داده‌ها و با توجه به نقاط برش استاندارد، فراوانی‌های افراد در منزلت‌های هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی برای هر گروه به‌طور جداگانه تعیین شد.

برای مقایسه گروه‌های دانشگاهی جدیدالورود و در حال فراغت از تحصیل (گروه‌های آزمایشی) و هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان

از تحصیل و نیز مقایسه جوانان دانشگاهی و غیردانشگاهی سود جسته است. بافتار نیمه‌کلان تحصیل در دانشگاه بر روند هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی جوانان چه تاثیری یا با آن چه رابطه‌ای دارد. برای پاسخ به این سؤال کلی باید سه موضوع را درک کرد. اول این‌که، تفاوت هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی جوانان دانشگاهی در سن ورود به دانشگاه و جوانان غیردانشگاهی هم‌تایشان (از نظر سنی) چیست. دوم این‌که، تفاوت هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی جوانان دانشگاهی در هنگام فراغت از تحصیل و جوانان غیردانشگاهی هم‌تایشان (از نظر سنی) چیست و سوم این‌که، تفاوت هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی جوانان دانشگاهی جدیدالورود (ترم اول) و در حال فراغت از تحصیل (ترم آخر) چیست.

فرضیه مطالعه این بود که بافتار دانشگاه با روند هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی جوانان رابطه مثبتی دارد. انتظار می‌رود که جوانان دانشگاهی جدیدالورود (ترم اول) نسبت به جوانان غیردانشگاهی هم‌سن از نظر هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی تفاوت چندانی نداشته باشند؛ چراکه هنوز به اندازه کافی از تحصیلات دانشگاهی و امکانات دانشگاهی بهره‌مند نبوده‌اند. درحالی‌که انتظار می‌رود جوانان دانشگاهی در حال فراغت از تحصیل (ترم آخر) نسبت به جوانان غیردانشگاهی در همان سنین از نظر هویت‌یابی (عقیدتی و بین‌فردی) تفاوت داشته و جوانان دانشگاهی از وضعیت بهتری برخوردار باشند. پس می‌توان پیش‌بینی کرد که فراوانی جوانان دانشگاهی در منزلت‌های هویتی بحران‌زده و هویت‌یافته (دو منزلت سطح بالا) بیشتر از هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان و در منزلت‌های سردرگم و دنباله‌رو (دو منزلت سطح پایین) کمتر از آنان است. بالاخره انتظار دیگر مطالعه این بود که جوانان دانشگاهی در حال فراغت از تحصیل (ترم آخر) نسبت به دانشجویان جدیدالورود (ترم اول) از نظر هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی تغییرات مثبتی کرده باشند و فراوانی دانشجویان در حال فراغت در منزلت‌های بحران‌زده و هویت‌یافته (دو منزلت سطح بالا) از دانشجویان جدیدالورود بیشتر و در منزلت‌های سردرگم و دنباله‌رو (دو منزلت سطح پایین) کمتر از آنان باشد.

روش

جمعیت پژوهش حاضر، کلیه دانشجویان دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴ در رشته‌های مختلف علوم انسانی و نیز کلیه جوانان دامنه سنی ۱۸ تا ۲۴ سال شهر گرمسار بودند. پژوهش دارای دو گروه آزمایش و دو گروه گواه بود. گروه‌های آزمایشی شامل ۹۶ دانشجوی ترم آخر در محدوده سنی ۲۳ و ۲۴ سال و ۹۶ دانشجوی ترم اول در محدوده سنی ۱۸ و ۱۹ سال بود که با

تفاوت‌های معنی‌داری میان فراوانی‌های به‌ترتیب مشاهده‌شده و موردانتظار در هر یک از منزلت‌های هویتی در بُعد عقیدتی ($\chi^2=۱۳۲/۸۸$ و $\chi^2=۵۲/۹۳$) و بین‌فردی ($\chi^2=۳۶/۳۳$) و هم‌تایان ($\chi^2=۱۷/۳۳$) در دانشجویان جدیدالورود و هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان نشان داد که همگی در سطح $p<۰/۰۰۱$ معنی‌دار بودند.

جدول ۳) مقایسه دانشجویان ترم آخر و هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان

در هویت‌یابی عقیدتی		منزلت‌ها ←				گروه‌ها فراوانی‌ها ↓
Sig.	χ^2	دنباله بحران هویت جمع	دنباله بحران هویت زده	سردرگم	رو	
		۱۶	۶۰	۸	۱۲	تعداد
		_____				۹۶
		%۱۷	%۶۷	%۸	%۱۳	درصد
		_____				
df=۳		۳	۳۹	۳	۶	تعداد
Fe=%۲۵		_____				۵۱
		%۶	%۷۶	%۶	%۱۲	درصد
		_____				
		۱۴۷	۱۹	۹۹	۱۱	جمع کل (نفر)

جدول ۴) مقایسه دانشجویان ترم آخر و هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان

در هویت‌یابی بین‌فردی		منزلت‌ها ←				گروه‌ها فراوانی‌ها ↓
Sig.	χ^2	دنباله بحران هویت جمع	دنباله بحران هویت زده	سردرگم	رو	
		۲۰	۵۴	۱۰	۱۲	تعداد
		_____				۹۶
		%۲۱	%۵۶	%۱۰	%۱۳	درصد
		_____				
df=۳		۰	۴۸	۰	۳	تعداد
Fe=%۲۵		_____				۵۱
		%۰	%۹۴	%۰	%۶	درصد
		_____				
		۱۴۷	۲۰	۱۰۲	۱۰	جمع کل (نفر)

تفاوت نتایج آزمون مجذور کای دوسویه برای مقایسه دانشجویان ترم آخر و هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان در هویت‌یابی عقیدتی نیز معنی‌دار نبود؛ درحالی‌که در هویت‌یابی بین‌فردی تفاوت معنی‌داری میان دو گروه وجود داشت (جدول ۲ و ۳). بررسی‌های درون‌گروهی برای مقایسه فراوانی‌های به‌ترتیب مشاهده‌شده و موردانتظار در منزلت‌های چهارگانه هویتی نشانگر تفاوت‌های معنی‌داری در سطح $p<۰/۰۰۱$ در بُعد عقیدتی ($\chi^2=۷۳/۳۳$) و بین‌فردی ($\chi^2=۷۲/۵۲$) و بین‌فردی ($\chi^2=۲۶/۳۳$) و $\chi^2=۷۸/۶۳$ در

(گروه‌های کنترل) و نیز مقایسه جوانان دانشگاهی جدیدالورود و در حال فراغت از تحصیل باهم (مقایسه‌های بین‌گروهی)، از آزمون غیرپارامتریک مجذور کای دوسویه استفاده شد؛ در حالی‌که برای مقایسه فراوانی گروه‌ها با فراوانی‌های مورد انتظارشان در هر یک از چهار منزلت هویتی (سردرگم، دنباله‌رو، بحران‌زده و هویت‌یافته) در هر دو سطح عقیدتی و بین‌فردی (مقایسه‌های درون‌گروهی)، از آزمون غیرپارامتریک مجذور کای یک‌سویه بهره گرفته شد. از آن‌جا که چهار منزلت هویتی وجود دارد، فراوانی‌های مورد انتظار در این چهار منزلت ۲۵٪ تعیین شد.

جدول ۱) مقایسه دانشجویان ترم اول و هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان در هویت‌یابی عقیدتی

در هویت‌یابی عقیدتی		منزلت‌ها ←				گروه‌ها فراوانی‌ها ↓
Sig.	χ^2	دنباله بحران هویت جمع	دنباله بحران هویت زده	سردرگم	رو	
		۱۰	۴۴	۱۸	۲۴	تعداد
		_____				۹۶
		%۱۰	%۴۶	%۱۹	%۲۵	درصد
		_____				
df=۳		۴	۳۹	۶	۱۱	تعداد
Fe=%۲۵		_____				۶۰
		%۷	%۶۵	%۱۰	%۱۸	درصد
		_____				
		۱۵۶	۱۴	۸۳	۲۴	جمع کل (نفر)

جدول ۲) مقایسه دانشجویان ترم اول و هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان

در هویت‌یابی بین‌فردی		منزلت‌ها ←				گروه‌ها فراوانی‌ها ↓
Sig.	χ^2	دنباله بحران هویت جمع	دنباله بحران هویت زده	سردرگم	رو	
		۸	۴۸	۱۸	۲۲	تعداد
		_____				۹۶
		%۱۰	%۴۶	%۱۹	%۲۵	درصدی
		_____				
df=۳		۶	۲۸	۱۲	۱۴	تعداد
Fe=%۲۵		_____				۶۰
		%۷	%۶۵	%۱۰	%۱۸	درصدی
		_____				
		۱۵۶	۱۴	۷۶	۳۰	جمع کل (نفر)

یافته‌ها

نتایج آزمون مجذور کای دوسویه برای مقایسه دانشجویان ترم اول و هم‌تایان غیردانشگاهی‌شان در هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی در سطح معنی‌دار قرار نداشت (جدول ۱ و ۲). اما بررسی‌های درون‌گروهی به کمک آزمون مجذور کای، دوره ۳، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۸

بهره‌مندی از بافتار دانشگاهی تقریباً در وضع یکسانی هستند. یافته‌ها مطابق با فرض پژوهش حاکی از عدم وجود تفاوت میان این دو گروه بود. بررسی درصد فراوانی نیز حاکی از تساوی تقریبی فراوانی‌های دو گروه در هریک از منزلت‌ها است (جدول ۱ و ۲). براساس فرضیه اصلی پژوهشگر، دانشجویان ترم آخر می‌بایست، به دلیل بهره‌مندی از بافتار دانشگاهی، از نظر هویت‌یابی بر گروه عادی هم‌سن خود برتر باشند. اما دانشجویان ترم آخر تنها در هویت‌یابی بین‌فردی با همتایان غیردانشگاهی خود، تفاوت معنی‌داری دارند. فراوانی دانشجویان ترم آخر در منزلت هویت‌یافته بسیار قابل توجه (۲۱٪) است، درحالی‌که در همتایان غیردانشگاهی‌شان هیچ فرد هویت‌یافته‌ای وجود ندارد و کلیه افراد در منزلت سوم که منزلت بحران‌زده است تجمع یافته‌اند (جدول ۴). علی‌رغم این‌که فراوانی دانشجویان در دو منزلت اول (سردرگم و بحران‌زده) اندکی بالاتر از همتایان‌شان است، می‌توان گفت که وضعیت دانشجویان ترم آخر از نظر هویت بین‌فردی بهتر از همتایان غیردانشگاهی‌شان است. لذا حداقل می‌توان پذیرفت که شواهد در هویت‌یابی بین‌فردی در جهت تایید فرضیه محقق است. بنابراین، به‌خصوص در هویت‌یابی بین‌فردی، بافتار دانشگاه با روند هویت‌یابی رابطه مثبت داشته است. در هویت‌یابی عقیدتی نیز با این‌که تفاوت معنی‌داری میان دو گروه به‌دست نیامد، در بررسی فراوانی‌های افراد می‌توان دید که وضعیت دو گروه در کلیه منزلت‌ها به استثنای منزلت "هویت‌یافته" یکسان است و طبق انتظار دانشجویان ترم آخر (۱۷٪) بر گروه عادی (۶٪) برتری مشهودی دارند (جدول ۳). نتایج حاکی از تفاوت معنی‌دار دانشجویان در حال فراغت از تحصیل و دانشجویان جدیدالورود در هر دو سطح عقیدتی و بین‌فردی و بررسی فراوانی‌ها نشانگر برتری دانشجویان ترم آخر است. با بررسی فراوانی‌ها می‌توان مشاهده کرد که هم در هویت‌یابی عقیدتی و هم در هویت‌یابی بین‌فردی در منزلت‌های سردرگم و دنباله‌رو (دو منزلت سطح پایین‌تر از نظر هویت‌یابی) دانشجویان ترم اول دارای فراوانی بیشتری نسبت به دانشجویان ترم آخر هستند؛ درحالی‌که در منزلت‌های بحران‌زده و هویت‌یافته (دو منزلت سطح بالاتر از نظر هویت‌یابی) دانشجویان ترم آخر دارای فراوانی بیشتری هستند (جدول ۵ و ۶). پس، فرضیه محقق مبنی بر این‌که بافتار دانشگاه با روند هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی رابطه مثبت دارد، در این بررسی نیز تایید می‌شود.

بررسی‌های درون‌گروهی نشان می‌دهد که جوانان (اعم از دانشجو و غیردانشجو) از نظر عقیدتی و بین‌فردی در منزلت "بحران‌زده"، که سطح سوم هویت‌یابی است و به آن هویت "موق" یا "در حال تحقق" نیز گفته می‌شود، تجمع بیشتری دارند؛ درحالی‌که در سایر منزلت‌ها، یعنی سردرگم، دنباله‌رو و

دانشجویان در حال فراغت از تحصیل و همتایان غیردانشگاهی‌شان بود.

طبق نتایج جدول ۴، فراوانی دانشجویان ترم آخر در منزلت هویت‌یافته و دنباله‌رو بسیار بیشتر از همتایان غیردانشگاهی‌شان بود؛ درحالی‌که در منزلت‌های دیگر فاصله آنها کمتر بود. یعنی دانشجویان ترم آخر بیشتر در دو منزلت سطح بالاتر تجمع داشتند؛ اما همتایان‌شان عمدتاً در منزلت بحران‌زده بوده و هیچ‌کدام به هویت‌یافتگی نرسیده بودند.

جدول ۵) مقایسه دانشجویان ترم اول و آخر در هویت‌یابی عقیدتی

گروه‌ها	منزلت‌ها فراوانی‌ها ↓	سردرگم	دنباله زده	بحران هویت یافته	جمع کل	Sig.	χ ²	دانشجویان ترم آخر	
								تعداد	درصد
		۱۶	۸	۶۰	۱۲	۰/۰۴۴	۸/۰۹	۹۶	
		۱۳٪	۸٪	۶۷٪	۱۷٪				
		۲۴	۱۸	۴۴	۱۰		df=۳	۹۶	
		۲۵٪	۱۹٪	۴۶٪	۱۰٪		Fe=۲۵		
		۴۰	۲۶	۱۰۴	۲۲			۱۹۲	جمع کل (نفر)

جدول ۶) مقایسه دانشجویان ترم اول و آخر در هویت‌یابی بین‌فردی

گروه‌ها	منزلت‌ها فراوانی‌ها ↓	سردرگم	دنباله زده	بحران هویت یافته	جمع کل	Sig.	χ ²	دانشجویان ترم آخر	
								تعداد	درصد
		۱۲	۱۰	۵۴	۲۰	۰/۰۱۳	۱۰/۷۲۳	۹۶	
		۱۳٪	۱۰٪	۵۶٪	۲۱٪				
		۲۲	۱۸	۴۸	۸		df=۳	۹۶	
		۲۳٪	۱۹٪	۵۰٪	۸٪		Fe=۲۵		
		۴۰	۲۶	۱۰۴	۲۸			۱۹۲	جمع کل (نفر)

مقایسه دانشجویان جدیدالورود و در حال فراغت از تحصیل حاکی از تفاوت معنی‌دار از نظر هویت‌یابی عقیدتی و هویت‌یابی بین‌فردی میان آنان بود (جدول ۵ و ۶).

بحث

انتظار پژوهشگر این بود که دانشجویان جدیدالورود یا ترم اول با همتایان غیردانشگاهی خود، از نظر هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی، تفاوتی نداشته باشند؛ چراکه هر دو گروه از نظر

[۲۴] به نقل از *دانکل* و *آنتیس* [۲۵] نیز این یافته‌ها را تایید کردند. *مارسیا* [۲] به نقل از *دانکل* و *آنتیس* [۲۵] نیز تغییری ۱۰۰ درصدی را در منزلت بحران‌زده در سال آخر دانشگاه نسبت به سال اول ذکر می‌کند. اما این تغییرپذیری در پژوهش حاضر دیده نمی‌شود و روند افزایش هویت‌یابی به نظر ایستاتر و کندتر از یافته‌های پژوهش‌های گذشته است. به علاوه تحقیقاتی که ذکر شدند همگی دامنه سنی ۱۸ تا ۲۲ را مد نظر داشته‌اند، در حالی که تحقیق حاضر دامنه ۱۹ تا ۲۴ سالگی را مورد توجه قرار داده است که طبیعتاً می‌بایست افراد بیشتری به هویت‌یافتگی رسیده باشند. با این حال، *فیتس* و *آدامز* [۲۶] به نقل از *دانکل* و *آنتیس* [۲۵] منزلت بحران‌زده را در طول سال‌های تحصیل بدون تغییر یافتند که با یافته‌های تحقیق هم‌سو است. این ناهم‌گرایی میان یافته‌ها خود می‌تواند حاکی از تاثیرگذاری عامل زمان انجام پژوهش بر نتایج به‌دست آمده و روند هویت‌یابی باشد.

روند هویت‌یابی دانشجویان با متغیرهای بسیاری از جمله پیشرفت تحصیلی، رشته تحصیلی، نوع آموزش‌ها و نحوه سازگاری با بافتار دانشگاه در ارتباط است. برای مثال *رضایی* [۲۷] در بررسی رابطه هویت فردی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان، رابطه همبستگی منفی میان هویت بین‌فردی سردرگم و پیشرفت تحصیلی را گزارش کرده است. *لوین* و همکاران [۲۸] دریافتند که دانشجویان رشته‌های فنی بحران‌های هویتی کمتری را نسبت به دانشجویان رشته‌های علوم انسانی تجربه می‌کنند. *سولوموتس* - *کوتوری* و *هاری* [۵] نیز تاثیر سه نوع متفاوت تحصیلات دبیرستانی بر هویت‌یابی مذهبی را نشان داده‌اند. *برزنسکی* و *کوک* [۱۲] نیز نشان داده‌اند که سبک‌های پردازشی متفاوت هویت، چگونه می‌تواند در نحوه سازگاری موثر دانشجویان با بافتار دانشگاه تاثیر بگذارد؛ دانشجویانی که با سبک هویتی اطلاعاتی وارد دانشگاه شده‌اند، برای عملکرد موفق در محیط دانشگاهی از آمادگی بیشتر، اراده تحصیلی سطح بالاتر، حس روشن‌تر از هدف تحصیل، مهارت اجتماعی بالاتر و تمایل بیشتر برای عملکرد تحصیلی خوب بهره‌مندند؛ درحالی‌که دانشجویان دارای سبک اجتنابی - سردرگم نسبتاً از این مزایا بی‌بهره‌اند. دانشجویان دارای سبک هویت هنجاری نیز حس روشنی از جهت‌یابی تحصیلی دارند، با این حال از همتایان سبک اطلاعاتی‌شان از اراده تحصیل و اراده هیجانی کمتری بهره‌مندند و کمتر تحمل عقاید دیگران را دارند.

سئوالی که در این تحقیق ممکن است منطقی‌اً ایجاد شود این است که، اگر بافتار دانشگاه و سن دو عامل مهم تاثیرگذار بر روند هویت‌یابی هستند، پس دانشجویان ترم آخر که در سنین بالاتر بوده و از بافتار دانشگاهی نیز به اندازه کافی بهره‌مند بوده‌اند، بایستی بر گروه عادی غیرهمتای خود از نظر سنی (غیردانشگاهیان ۱۸ و ۱۹ ساله) که از هیچ‌یک از عوامل ذکر شده

هویت‌یافته، فراوانی‌شان از حد مورد انتظار پایین‌تر است. از آن‌جا که این نتیجه‌ی بسیار هم‌گرا و قطعی، در تمام گروه‌های دانشجوی و غیردانشجو مشاهده شد، می‌توان نتیجه گرفت که تغییرات هویتی از سنین ۱۸ تا ۲۴ سال بسیار اندک است. به‌خصوص که درصد اندکی از جوانان در سنین ۲۳ و ۲۴ سال از منزلت بحران‌زده به منزلت هویت‌یافته ارتقا یافته بودند.

در بررسی مطالعات گذشته، هم‌گرایی و ناهم‌گرایی‌هایی می‌توان یافت. برای مثال، سه مطالعه تغییرات هویتی را در خلال این سال‌ها گند توصیف کرده‌اند [۱۷]. هم‌گرا با این نتایج و یافته‌های تحقیق حاضر، *اسکندری* و *شکرابی* [۱۸] در بررسی پایگاه‌های هویت در میان دختران و پسران دانشجوی، بیشترین میزان هویت‌یافتگی را در سنین ۲۵ تا ۳۰ سال گزارش کرده‌اند. به علاوه آنها میزان بحران‌زدگی را در برابر سایر منزلت‌ها بسیار بالا یافتند، درحالی‌که میزان هویت‌یافتگی بسیار کم بود. با این حال، تحقیقات *واترمن* و *واترمن* [۱۹]، *واترمن* و *گری* [۲۰] و *واترمن* و *گلدمن* [۲۱] حاکی از این بوده است که هویت‌یابی شغلی از سال اول تا چهارم تحصیل افزایش معنی‌داری نشان می‌دهد و سردرگمی هویت شغلی با افزایش سال‌های تحصیل کاهش می‌یابد. دیگر این که تحصیل در دانشگاه باعث سست شدن باورهای سنتی مذهبی بدون جایگزینی نظام اعتقادی مذهبی دیگر در دانشجویان می‌شود. در این زمینه هر سه مطالعه کاهش میزان هویت دنباله‌رو را نشان دادند. در مطالعه *واترمن* و *واترمن* [۱۹] نتایج حاکی از افزایش هویت‌یابی مذهبی نیز بود، در حالی که در مطالعه *واترمن* و *گری* [۱۷] نتایج حاکی از افزایش سردرگمی مذهبی بود. در تحقیق حاضر از آن‌جا که نتایج حاکی از بهبود هویت‌یابی عقیدتی و بین‌فردی نسبت به سال‌های اول دانشگاه است، لذا بیشتر با نتایج تحقیقات *واترمن* و *واترمن* [۱۹] مبنی بر بهبود هویت‌یابی مذهبی هم‌خوان است. بالاخره، علی‌رغم بروز تعهد در زمینه عقاید سیاسی جدید طی سال‌های تحصیل در دانشگاه، درصد قابل‌توجهی از دانشجویان نیز به مسایل سیاسی بی‌توجهی نشان دادند. از میان این سه پژوهش مطالعه *واترمن* و *گری* [۲۰] در دانشکده پلی‌تکنیک، روند هویت‌یابی سیاسی را طی چهار سال تحصیل در دانشگاه مثبت گزارش کرده است. مطالعه *واترمن* و *واترمن* [۱۹] در دانشگاه ایالتی نیویورک نیز افزایش روند هویت‌یابی سیاسی را فقط در یک سال نشان داده است. این نتایج نیز با یافته‌های تحقیق حاضر مبنی بر بهبود هویت‌یابی عقیدتی دانشجویان نسبت به سال‌های اول ورود به دانشگاه هم‌خوان است. اما در مطالعه *واترمن* و *گلدمن* [۲۱] افزایش روند هویت‌یابی سیاسی به‌دست نیامد. *واترمن* و *گری* [۲۰] و *واترمن* و *گلدمن* [۲۱] هم‌چنین دریافتند که از ۳۴ آزمودنی بحران‌زده در سال اول دانشگاه هیچ‌کدام در سال آخر بحران‌زده نیستند. مطالعات بعدی [۲۲، ۲۳،

- 8- Solomontos-Kountouri O. Developmental stages, content and context of adolescent identity. London: University of London; 2006.
- 9- Baumeister RF. Identity: Cultural change and the struggle for self. New York: Oxford University Press; 1986.
- 10- Cote JE, Levine CG. Identity formation, agency and culture. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates; 2002.
- 11- Adams GR, Fitch SA. Psychological environments of university departments: Effects on college students' identity status and ego stage development. *J Pers Soc Psychol.* 1983;44:1266-75.
- 12- Berzonsky MD, Kuk S. Identity style, psychosocial maturity and academic performance. *Pers Individ Dif.* 2005;39:235-47.
- 13- Berzonsky MD. Identity formation: The role of identity processing style and cognitive processes. *Pers Individ Dif.* 2008;4:645-55.
- 14- Phillips TM, Pittman JF. Identity formation: The role of identity processing style. *Pers Individ Dif.* 2007;38:445-69.
- 15- Adams GR, Bension L, Huh K. Objective measure of ego identity status: A reference manual. Ontario: University of Guelph; 1989.
- ۱۶- رحیمی‌نژاد عباس، احمدی علی‌اصغر. مطالعه تحلیلی و علی هویت‌یابی نوجوانان ایرانی و رابطه آن با ساخت اجتماعی، اقتصادی و تحصیلی خانواده در دانش‌آموزان دختر و پسر نوجوان تهرانی [طرح پژوهشی]. معاونت پژوهشی وزارت آموزش و پرورش؛ ۱۳۷۴.
- 17- Waterman AS. Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review of research. *Dev Psychol.* 1982;18(3):341-58.
- ۱۸- اسکندری حسین، شکرایی زهرا. بررسی و مقایسه پایگاه‌های هویت در میان دختران و پسران دانشجوی. *مجله مطالعات زنان.* ۱۳۸۵؛۴(۵):۵۳-۴۲.
- 19- Waterman AS, Waterman CK. A longitudinal study of changes in ego identity status during the freshman year at college. *Deve Psychol.* 1971;5(1):67-173.
- 20- Waterman AS, Gary PS. Longitudinal study of changes in ego identity status from the freshman to the senior year at college. *Deve Psychol.* 1974;10(3):87-92.
- 21- Waterman AS, Goldman JA. A longitudinal study of ego identity development at a liberal art college. *J Youth Adolesc.* 1976;5(4):361-9.
- 22- Josselson R. Finding herself: Pathways to identity development in women. 3rd ed. San Francisco: Jossey-Bass; 1987.
- 23- Kroger J. A longitudinal study of ego identity status interview domains. *J Adolesc.* 1988;11:49-64.
- 24- Kroger J, Haslett SJ. Separation-individuation and ego-identity status in late adolescence: A two-year longitudinal study. *J Youth Adolesc.* 1988;17:59-79.
- 25- Dunkel CS, Anthis KS. The role of possible selves in identity formation: A short-term longitudinal study. *J Adolesc.* 2001;24(6):765-76.
- 26- Fitch SA, Adams GR. Ego identity and intimacy status: Replication and extension. *Deve Psychol.* 1983;19(6):839-45.
- ۲۷- رضایی منصور. بررسی رابطه هویت فردی، الگوهای دلبستگی و خصوصیات شخصیتی با پیشرفت تحصیل دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی هنر تبریز. *فصل‌نامه علوم انسانی.* ۱۳۸۵؛۲(۳):۳۲-۲۱.
- 28- Levine CG, Pakvis P. Ego and moral development in university contexts: The value consistency thesis extended. *J Adolesc Res.* 2000;15(4):482-503.

بهره‌مند نیستند برتری داشته باشند. تحلیل‌های تکمیلی نیز برای بررسی تفاوت‌های میان این دو گروه در سطح هویت بین‌فردی معنی‌دار بود (داده‌ها گزارش نشده‌اند). بررسی فراوانی‌ها نشان داد که دانشجویان ترم آخر به گونه معنی‌داری نسبت به گروه عادی غیرهم‌تای سنی از نظر بین‌فردی در وضعیت هویتی بهتری هستند، اما در سطح عقیدتی تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. با این حال مانند مقایسه قبل، فراوانی دانشجویان ترم آخر در منزلت آخر بسیار بیشتر از گروه عادی است. از این هم‌گرایی می‌توان به این نتیجه رسید که اولاً بافتار دانشگاه با روند هویت‌یابی بین‌فردی رابطه مثبت‌تری دارد تا بر هویت‌یابی عقیدتی. دوم این‌که، روند افزایش هویت‌یابی عقیدتی در طول ۱۸ تا ۲۴ سالگی کُندتر از هویت‌یابی بین‌فردی است. نتیجه اخیر از آن‌جا قابل استنباط است که مقایسه دو گروه عادی نیز در هویت‌یابی عقیدتی تفاوت معنی‌داری را نشان نداد و تنها در هویت‌یابی بین‌فردی معنی‌دار بود (داده‌ها گزارش نشده‌اند).

نتیجه‌گیری

بحران‌زدگی به منزله دوره فعالی است که فرد در آن در جستجوی پاسخ به سؤالات درباره مجموعه‌ای از ارزش‌ها یا اصولی است که قصد تعقیب آنها را دارد و در واقع در سنین جوانی عدم وجود بحران یا به عبارتی مطرح نشدن سؤال اصلی "من چه کسی هستم؟" است که ناپهنجار تلقی می‌شود. در آخر ذکر این نکته ضروری است که در این پژوهش امکان کنترل متغیرهای زیادی مانند نوع خانواده (تک‌والدی یا دووالدی و غیره)، سطح تحصیلات والدین و نیز طبقه اجتماعی-اقتصادی و نیز شاغل بودن یا نبودن والدین میسر نبود و نتیجه‌گیری‌ها را با توجه به دخالت احتمالی این عوامل بایستی با احتیاط تلقی نمود.

منابع

- 1- Cote JE, Levine CG. A critical examination of the ego identity status paradigm. *Dev Rev.* 1988;8:147-84.
- 2- Marcia JE. Identity six years after: A follow-up study. *J Youth Adolesc.* 1976;5:145-60.
- 3- Erikson EH. Youth identity and crisis. London: Faber and Faber; 1968.
- 4- Yoder AE. Barriers to ego identity status formation: A contextual qualification of Marcia's identity status paradigm. *J Adolesc.* 2000;23(1):95-106.
- 5- Solomontos-Kountouri O, Hurry J. Political, religious and occupational identities in context: Placing identity status paradigm in context. *J Adolesc.* 2008;43(2):347-78.
- 6- Adams GR, Marshall SK. A developmental social psychology of identity: Understanding the person in context. *J Adolesc.* 1996;19(5):429-42.
- 7- Kerpelman JL, Pittman JF, Lamke LK. Toward a micro process perspective on adolescent identity development: An identity control theory approach. *J Adolesc Res.* 1997;12(3):325-46.